

Hanna Fälden
Anu Salmela

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Sosionomi (AMK), diakoniatyö
Opinnäytetyö, 2022

TULEVAISUUTENI SUUNNITELMA

**Kehitysvammaisen osallisuutta lisäävä työväline
palvelusuunnittelun tueksi**

TIIVISTELMÄ

Hanna Fälden ja Anu Salmela

Tulevaisuuteni suunnitelma – Kehitysvammaisen osallisuutta lisäävä työväline palvelusuunnittelun tueksi

35 sivua, 2 liitettä

Kevät, 2022

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)/ Sosionomi (AMK), diakoniatyö

Tässä kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä kehitettiin Kaarinan kaupungin vammaispalveluille kehitysvammaisen asiakkaan osallisuutta tukeva työväline. Työväline tukee asiakkaan valmistautumista palvelusuunnitelmapalaveriin lisä-ten samalla asiakkaan osallisuutta häntä koskevassa päätöksenteossa. Se sisältää kuvallisia tehtäviä, joilla kartoitetaan asiakkaan vahvuuksia sekä selvitetään hänen ajatuksiaan asumisesta, työstä ja sosiaalisista suhteista. Asiakkaan unelmien ja toiveiden esille tuomiseksi työvälineeseen on lisätty unelmakartta, jonka asiakas voi tehdä haluamallaan tavalla. Tehtävien ja unelmakartan avulla asiakas pääsee kertomaan itselleen merkityksellisistä ja tärkeistä asioista.

Työväline rajattiin käytettäväksi lievästi ja keskivaikeasti kehitysvammaisten kanssa. Vaikeasti vammaisten kanssa työvälinettä voidaan käyttää soveltaen sopivilta osin. Koska kehitysvammaisen tarvitsee usein tukea tehtävien tekemiseen, on työvälineen suunnittelussa huomioitu myös läheiset. Saatekirjeessä on ohje työvälineen täyttämiseen ja työvälineessä on varattu oma sivu läheisten huomioille asiakkaan palvelun tarpeista.

Palvelusuunnitelma on tärkeä osa kehitysvammaisen elämää. Sen avulla määritellään asiakkaan avun tarpeet sekä se, miten niihin vastataan. Tämän työvälineen avulla palveluohjaaja saa lisää tietoa asiakkaasta ja hänen toiveistaan. Näitä tietoja hän voi hyödyntää palvelusuunnitelmaa laadittaessa. Suunnittelua ja kehittämistä tehtiin yhteistyössä Kaarinan kaupungin palveluohjaajien ja vammaispalveluiden tiimin kanssa. Työväline tulee palveluohjaajien käyttöön ja se annetaan asiakkaille ja heidän läheisilleen ennen palvelusuunnitelmapalaveria. Jatkotutkimuksena voisi kerätä kokemuksia työvälineen käytöstä sekä kehittää sitä edelleen.

Asiasanat: osallisuus, palvelusuunnitelma, kehitysvammaisuus

ABSTRACT

Hanna Fälden and Anu Salmela

Planning the future - A tool to support the inclusion of people with intellectual disabilities in service planning

35 p., 2 appendices

Spring 2022

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services, Diaconal work

Bachelor of Social Services

The formulation of a service plan has wide implications for the life of a person with intellectual disabilities. Such plan defines the assistance needs of the customer as well as how those needs are best met by the municipality. The process of formulating the service plan requires interaction between service counselors, customers and their loved ones. One central, and often difficult, task in formulating the service plan is the inclusion of the customers in this process, to learn about their genuine needs and preferences.

This development-focused thesis reports the results of a development project done in collaboration with the service instructors and disability service team of the City of Kaarina. The purpose of the project was to design a tool to support the inclusion of customers in the formulation of their service plan. The tool comprises visual assignments that support the mapping of customer's strengths as well as their ideas and expectations regarding housing, vocational activities and social relationships. A dream map was added to the guide, which the customers can use independently as they like. Visual assignments and the dream map are designed to encourage and support the customers in expressing their wishes and bringing up things that they personally find relevant and important.

The purpose of the tool is to provide service counselors with more in-depth information regarding customers' wishes, which can be used in making decisions regarding the service plan. Rather than using the tool in the actual service plan meeting, the tool will be available to service counselors and will be provided to customers and their relatives before the meeting. Since people with developmental disabilities often need support, relatives have been carefully taken into account when designing the tool. The accompanying letter for the relatives contains instructions for filling in the tool and the tool provides a page for them to provide their own remarks and observations related to the customer's service needs.

The tool is intended to be used with persons with developmental disabilities of mild and moderate severity. For people with severe disabilities, the tool may also be useful, if adapted to the capabilities of the customer. The thesis work focused on the collaborative effort to develop the tool, and future research is needed to gather experiences of using the tool and to develop it further.

Keywords: Participation, Service plan, Intellectual disability

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	4
2 KEHITYSVAMMAINEN OMAN ELÄMÄNSÄ SUUNNITTELIJANA	5
2.1 Kehitysvammaisuuden määrittelyn monimuotoisuus	5
2.2 Palvelusuunnitelma	6
2.3 Kehitysvammaisuus palveluohjauksessa	7
2.4 Kehitysvammaisen itsemääräämisoikeus.....	8
2.5 Osallisuus omassa elämässä ja ympäröivässä yhteiskunnassa	9
2.6 Kehitysvammaisen osallisuus kirkon toiminnassa ja diakoniatyössä ...	10
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE.....	12
4 KEHITTÄMISTYÖ: TULEVAISUUTENI SUUNNITELMA	14
4.1 Kehittämistyön lähtökohdat ja yhteistyökumppani	14
4.2 Kehittämistyön suunnittelu	15
4.3 Kehittämistyön toteutus.....	17
4.4 Työvälineen lopputulos ja palaute	18
5 POHDINTA	20
5.1 Opinnäytetyön eettisiä näkökulmia.....	20
5.2 Työvälineen merkitys kehitysvammaisen osallisuuden tukemisessa ...	21
5.3 Kehitysvammaisten osallisuuden vahvistaminen diakoniatyössä	21
5.4 Tavoitteiden toteutuminen.....	22
5.5 Omat kokemukset ja ajatukset opinnäytetyön prosessista	23
LÄHTEET	25
LIITE 1 SAATEKIRJE AVUSTAJALLE.....	28
LIITE 2 TYÖVÄLINE PALVELUOHJAUKSEN TUEKSI	29

1 JOHDANTO

Asiakaslähtöisyys on noussut voimakkaasti esille sosiaali- ja terveystalvveluiden kehittämisesssä ja uudistamisessa. Sosiaalipalveluissa kehitysvammaisuutta on pitkään käsitelty lääketieteellisen määrittelyn mukaan, mikä on johtanut kehitysvammaisten kohteeksi asettamista. Nykyään kuitenkin ajatellaan, että laadukkaat palvelut edellyttävät asiakkaan osallisuutta omien palveluidensa suunnitteluun ja kehittämiseen.

Osallisuus merkitsee kuulumista yhteisöön ja kuulluksi tulemistä. Osallinen ihminen tuntee olevansa merkityksellinen, koska hän pystyy vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun ja yhteisiin asioihin. Osallisuuden edellytyksenä on se, että ihmisellä on riittävät aineelliset resurssit, jotta hän voi toimia omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa ja hänellä on sosiaalisesti merkityksellisiä suhteita (Vammaisten ihmisten osallisuus, i.a.).

Opinnäytetyössä käsittelemme kehitysvammaisuutta ja palvelusuunnitelmaa sekä laadimme yhteistyökumppanillemme työvälineen. Sen avulla kehitysvammaisen voi valmistautua tulevaan palvelusuunnitelmapalaveriin ja kokea olevansa osallinen oman elämän ja palveluiden suunnitteluun. Työväline tuotettiin yhdessä Kaarinan kaupungin kanssa palvelemaan vammaispalveluiden asiakkaita valmistumisessa palvelusuunnitelmapalaveriin.

Tarkastelemme kehitysvammaisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta myös diakoniatyön näkökulmasta. Pohjana tälle näkökulmalle toimii kirkon saavutettavuusohjelma. Ydinajatuksena on taata kaikille seurakuntalaisille tasavertainen mahdollisuus osallistua ja olla mukana vaikuttamassa seurakunnan toimintaan. Tarkoituksemme on, että kehitysvammaisten unelmat, tavoitteet ja kyvyt huomioidaan seurakunnan toimintaa kehitettäessä. Kehitysvammaisten kykyjen käyttäminen seurakunnan toiminnassa auttaa heitä osallistumaan ja integroitumaan seurakuntaan ja sen toimintaan tasa-arvoisesti.

2 KEHITYSVAMMAINEN OMAN ELÄMÄNSÄ SUUNNITTELIJANA

2.1 Kehitysvammaisuuden määrittelyn monimuotoisuus

Kehitysvammaisuus merkitsee vaikeutta ymmärtää ja oppia uusia asioita. Kehitysvammaisuuden vaikutus yksilön elämään vaihtelee sen mukaan, mikä on kehitysvammaisuuden aste. Lievästi kehitysvammaiset pärjäävät elämässään hyvin vähällä tuella ja vaikeimmin kehitysvammaiset tarvitsevat jatkuvaa tukea. Jokaisella ihmisellä on kuitenkin omia vahvuuksia ja kykyjä. Tämän vuoksi oikeanlaisen tuen avulla jokaisella on mahdollisuus kehittyä ja oppia uutta. (Kehitysvammaliitto, i.a.)

Kehitysvammaisuudelle ei ole yksiselitteistä määritelmää ja kriteerejä. Mikäli oppimisen vaikeudet ja toimintakyvyn rajoitukset ovat suuria, voidaan kuitenkin alkaa puhua vammaisuudesta. Päätös vammaisuudesta tulisi tehdä jokaiselle asiakkaalle erikseen. Pelkkä älykkyydosamäärä ei riitä kriteeriksi kehitysvammaisuudelle. Kestävin kriteeri kehitysvammaisuudelle on pitkäaikaiset elämänhallinnan vaikeudet ja niihin liittyvät vaikeudet, joita ei pysty opetuksella tai valmennuksella ratkaisemaan. (Seppälä, 2017, s. 60–61.)

Kehitysvammaisuus voidaan määritellä sekä lääketieteellisin että toiminnallisin perustein. Lääketieteellinen määrittely perustuu henkilön älykkyyden määrittelyyn, toimii perusteena haettaessa lääkinnällistä hoitoa ja kuntoutusta tai vammaisuuteen perustuvia etuuksia, esimerkiksi eläketurvaa. Lääketieteellisten diagnoosien avulla osoitetaan ihmisen puutteellisuus ja sen kautta perustellaan palveluiden ja etuuksien tarve. Toiminnallista määritelmää tarvitaan kuitenkin silloin, kun pohditaan elämänlaatua ja päivittäisen elämän hallintaa, sekä siihen tarvittavia käytännön ratkaisuja. Toiminnallisuuden määritelmän avulla arvioidaan ihmisen ja hänen ympäristönsä välistä suhdetta ja toimintakyvyn tukemista. Sen avulla voidaan löytää henkilössä olevat voimavarat ja mahdollisuudet sekä vahvistaa osallisuutta. Kehitysvammaisia ihmisiä voidaankin määritellä samaan aikaan sekä vajavaisiksi että omassa mitassaan toimintakykyisiksi ja kokonaisiksi. Tästä syntyy ristiriitaa silloin, kun yhteiskunnassa tehdään valintoja ja päätöksiä

kehitysvammaisten ihmisten palveluiden toteuttamiseksi. (Seppälä, 2017, s. 33–35.)

Vammaisuutta voidaan tarkastella myös sosiaalisesta näkökulmasta. Tällöin lääketieteellinen näkemys vammasta hyväksytään, mutta korostetaan sitä, ettei vamman haitta johdu vammasta, vaan ympäristöstä ja yhteiskunnasta. Vammaisuuden haittaa voidaan pienentää oikeanlaisella tuella ja apuvälineillä, usein on kyse oikeanlaisen kommunikaatiotavan löytämisestä. Kehitysvammaiset voivat tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä vamman asteesta riippumatta, mikäli heille tarjotaan oikeat välineet. (Verner, i.a. -a.) Sosiaalityössä vammaisuuden määrittely vammaksi, sairaudeksi tai oireyhtymäksi ei ole riittävä. Sosiaalityössä vammaisuus pitää nähdä kokonaisvaltaisesti ja huomioida vamman tuomat rajoitteet ihmisen elämässä. Sosiaalinen näkökulma painottaa ihmisen elämään liittyviä sosiaalisia näkökulmia. (Autio & Niemelä, 2017, s. 267–277.)

2.2 Palvelusuunnitelma

Vammaispalvelulain (L380/1987) 3a §:n mukaan vammaiselle henkilölle on laadittava palvelusuunnitelma, se on tehtävä viivytyksettä. Palvelusuunnitelma tulee tarkistaa asiakkaan palvelutarpeen tai voinnin muuttuessa sekä näistä riippumatta säännöllisin väliajoin. Palvelusuunnitelman teosta ja sisällöstä säädetään sekä vammaispalvelulaissa että sosiaalihuoltolaissa. (Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma, i.a.)

Suunnitelman sisältö on kokonaisvaltaisesti asiakkaan tilanteen huomioiva kirjoitus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vammaispalvelujen käsikirjan (asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma, i.a.) mukaan palvelusuunnitelmassa tulee kirjata seuraavat asiat:

- asiakkaan sekä ammattilaisen arvio tuen tarpeesta, palveluista sekä toimenpiteistä
- asiakkaan palveluista vastaavan henkilön arvio asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista
- tieto asiakkaan ja yhteyshenkilön tapaamisista

- asiakkaan ja häntä hoitavan työntekijän arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista
- asiakkaan ja työntekijän yhteisesti sopimat tavoitteet sekä se, miten näihin tavoitteisiin päästään
- tieto asiakkaan palveluista vastaavista yhteistyötahoista sekä näiden tahojen vastuun jako
- suunnitelma tavoitteiden saavuttamisesta sekä palvelusuunnitelman päivittämisestä

Palvelusuunnitelman laatimisessa korostuu asiakkaan yksilöllisyys, osallisuus sekä itsemääräämisoikeus. Palvelusuunnitelma on kuntaa sitova suunnitelma ja kunnan tuleekin myöntää asiakkaalle palvelusuunnitelmassa suunnitellut palvelut. Palvelusuunnitelma tulee päivittää yksilöllisesti tarpeen vaatiessa. (Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma, i.a.)

2.3 Kehitysvammaisuus palveluohjauksessa

Palvelusuunnitelma on yhteistyöväline, jolla parannetaan kehitysvammaisen itsemääräämisoikeutta ja vaikuttamismahdollisuuksia (Kaski ym., 2012, s. 346). Palvelusuunnitelma tehdään sosiaalihoitolain mukaan jokaiselle asiakkaalle palvelutarpeiden arvioimiseksi. Palvelusuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa, ja siinä tulee ilmetä asiakkaan mielipiteet, näkemys ja toivomus tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä. Asiakkaan oman näkemyksen esille tuomisen turvaamiseksi on huolehdittava siitä, että hän voi käyttää itselleen sopivia kommunikaatiomenetelmiä tai tulkkauspalvelua. Tavoitteena on kunnan viranhaltijan ja asiakkaan yhteinen näkemys tarvittavista palveluista ja asiakkaan toimintakyvystä. Mikäli yhteisymmärrykseen ei päästä, on tärkeä kirjata perusteluineen sekä asiakkaan että työntekijän näkemykset. Asiakaslaissa myös mainitaan, että mikäli asiakas ei sairauden tai henkisen toimintakyvyn vajavuuden vuoksi pysty osallistumaan palvelujensa suunnitteluun tai mikäli asiakas ei ymmärrä ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, asiakkaan tahtoa selvitetään yhteistyössä hänen laillisen edustajansa tai omaisensa kanssa. (Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma, i.a.) Palvelusuunnitelmissa erityisesti

vaikeavammaisten kohdalla osallisuus jää hauraaksi ongelmallisen vaikeavammaisuuden kuvaamisen korostuessa (Kivistö, 2014, s. 6).

Palvelutarpeen arviointi tulee aloittaa seitsemän vuorokauden sisällä siitä, kun kunnan viranomaisen vastaanottaa tiedon avun tarpeesta vammaiselta henkilöltä tai hänen avustajaltaan. Palvelusuunnitelma tulee tehdä ilman aiheetonta viivytystä, ja se tulee tarkistaa, mikäli vammaisen henkilön avun tarpeessa ilmenee muutoksia. (L380/1987.) Palvelusuunnitelmaa laadittaessa vammaiselle henkilölle tulee vastaan väistämättä eriäviä mielipiteitä asiakkaan kyvykkyydestä johonkin asiaan. Palvelusuunnitelman laadinnassa käytetyillä termeillä on myös merkitystä vammaisen näkemisessä vajavaisena ja poikkeavana tai aktiivisena oman elämänsä toimijana. (Autio & Nurmi-Koikkalainen, 2015, s. 1–2.)

Palvelusuunnitelma on tärkeä suunnitelma kehitysvammaisen elämässä. Jotta kehitysvammaisen voisi elää mahdollisimman omannäköistä ja itsenäistä elämää, on selvitettävä, millaista apua ja tukea hän tarvitsee. Kehitysvammaisen oman mielipiteen selvittäminen vaatii kuitenkin aikaa, tukea ja apuvälineitä, joita pyrimme kehittämään tämän opinnäytetyön tuotoksen kautta.

2.4 Kehitysvammaisen itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan yksilön omaa oikeutta päättää itseensä liittyvistä asioista sekä omasta elämästään. Jokaisella tulee olla mahdollisuus ilmaista oma tahtonsa joko itse tai tuettuna. Näin ollen tulee käyttää kaikki mahdolliset keinot selvittää vammaisen henkilön oma mielipide. Itsemääräämisoikeus turvataan useassa laissa ja niiden pykälissä. (Vernerin, i.a. -b.)

Lakia kehitysvammaisten erityishuollosta muutettiin vuonna 2016 siten, että kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus vahvistui. Muutokset tukevat myös kehitysvammaisen itsenäistä suoriutumista ja vähentävät rajoitustoimenpiteiden käyttöä. (Kehitysvammalain muutokset, 2017.) Kehitysvammalain 42 a §:n mukaan palvelu- ja hoitosuunnitelmaan on kirjattava sellaiset toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista arjen askareista.

Sen lisäksi palvelu- ja hoitosuunnitelman tulee sisältää tiedot kohtuullisista muutoksista henkilön osallisuuden turvaamiseksi ja henkilön käyttämät kommunikaatiomenetelmät. Siinä tulee mainita myös keinot, joilla erityishuolto toteutetaan ensisijaisesti ilman rajoitustoimenpiteitä sekä rajoitustoimenpiteet, joita arvioidaan joskus jouduttavan käyttämään. (L381/2016.)

Rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan sellaisia toimenpiteitä, joilla rajoitetaan vammaisen henkilön omaa itsemääräämisoikeutta tai vapaata liikkuvuutta. Näiden toimenpiteiden tulee olla viimesijaisia eli niitä tulee ottaa käyttöön vain muiden toimenpiteiden ollessa tehottomia. Rajoitustoimenpiteitä kehitysvammaisen elämässä ovat muun muassa kiinnipitäminen, valvottu liikkuminen, poistumisen estäminen tai rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö. (Rajoitustoimenpiteet, i.a.)

Cudre-Mauroux, Pierart, Vaucher (2020) ovat tutkineet sosiaalialan ammattilaisten vaikutusta itsemääräämisen edistämiseksi. Artikkelia varten tutkimusryhmä oli pitänyt ryhmäkeskusteluja sekä asiakkaiden että henkilökunnan kanssa. Keskustelujen aikana ryhmä seurasi asiakkaiden ja ammattilaisten kokemuksia itsemääräämisoikeudesta. Tutkimusryhmä huomasi arvostuksen asiakkaan ja henkilökunnan välillä kaikkein tehokkaimmaksi lisäämään itsemääräämisoikeutta. Arvostava ja kunnioittava suhde asiakkaan ja sosiaalialan ammattilaisen välillä havaittiin merkitykselliseksi.

2.5 Osallisuus omassa elämässä ja ympäröivässä yhteiskunnassa

Osallisuus tarkoittaa sitä, että pystyy vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus ilmenee kolmella tavalla: päätösvaltana omassa elämässä, mahdollisuutena osallistua ja vaikuttaa yhteisöön, sekä mahdollisuutena yhdessä tekemiseen ja kokemiseen. Oman elämän osallisuutta voidaan tukea turvaamalla kohtuullinen toimeentulo, tarjoamalla palveluita, jotka vastaavat tarpeisiin ja luomalla tilaisuuksia toimintaan, joissa luodaan yhteyksiä muihin ihmisiin. Lisäksi on tärkeää vaalia

asiakkaan itsenäisyyttä, vahvistaa ennakoitavuutta, sekä lisätä elämän hallintaa ja toimintaympäristön ymmärrettävyyttä. (Isola ym., 2017, s. 6, s. 26.)

Osallinen ihminen tulee nähdä ja kuulla. Oleellista on, että hän uskoo omien mahdollisuuksiensa olemassaoloon. Osallisuuden kokemus vaikuttaa siihen, että asiakas saa mahdollisimman suuren osan toimintakyvystään käyttöönsä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, i.a.)

Kehitysvammaisen arjessa osallisuus näkyy siinä, miten paljon omaehtoista toimijuutta siihen sisältyy. Omaehtoinen toiminta ja itsemääräämisoikeus arkisiin asioihin tekevät elämästä mielekästä. Osallisuus tai tunne osallisuudesta syntyy siinä toiminnassa ja niissä tehtävissä, mitä kehitysvammaiset tekevät ja harrastavat. Palveluja kehittämällä pyritään parantamaan myös kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta yhteiskunnassa tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä. (Eriksson, 2008, s.176.)

Osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden näkökulmasta on tärkeä huomioida, että pysyvä tuen tarve erottaa kehitysvammaiset useista muista ihmisistä. He tarvitsevat rinnalleen osaavamman ihmisen, kun täytyy oppia uusia asioita tai selvittää uusista tilanteista. Tukijan tulee varmistaa, että kehitysvammaisen ymmärtää, mitä häneltä odotetaan ja tukea häntä valinnoissa. Oikeus elinikäiseen oppimiseen merkitsee kehitysvammaisille oikeutta ymmärtää, oppia ja osata omalla tavallaan sekä saada tarvittava tuki kaikkiin elämänsä vaiheisiin. (Seppälä, 2017, s. 104–105.)

2.6 Kehitysvammaisen osallisuus kirkon toiminnassa ja diakoniatyössä

Osallisuus ja yhteisöllisyys kuuluvat olennaisena osana myös kirkon toimintaan. Osallisuuden kautta kirkon jäsen kiinnittyy seurakuntaan ja se voidaankin nähdä yhtenä vastauksena kirkon ajankohtaisiin haasteisiin (Thitz, 2013, s. 97). Ajatus kehitysvammaisten osallisuudesta diakoniatyössä on ollut mukana jo pitkään evankelisluterilaisen kirkon toiminnassa. Kehitysvammaisen osuus seurakunnissa on kuitenkin vähentynyt, kun vastuu kehitysvammaisista ja heidän

palveluistaan on siirtynyt yhteiskunnalle ja vammaispalvelut ovat kehittyneet. (Häkkinen, 2011, s. 85.) Kirkon kehitysvammaistyön tehtävänä on nykyään etsiä keinoja, joilla kehitysvammaisten kristillinen kasvatus ja seurakuntayhteys voidaan mahdollistaa (Kaski ym., 2012 s.302). On hyvä muistaa, että kehitysvammaisen tarpeineen ja toiveineen on kuin kuka tahansa seurakuntalainen. Kirkon vammaispoliittinen ohjelma hyväksyttiin vuonna 2003. Kirkko kaikille -ohjelman ydinajatuksena on taata kaikille seurakuntalaisille tasavertainen mahdollisuus osallistua ja olla mukana vaikuttamassa seurakunnan toimintaan. Kehitysvammaisten osallisuus edellyttää kommunikaation ja kohtaamisen esteiden poistamista, sekä kirkon työntekijöiden kehitysvammaistyön osaamisen vahvistamista. (Häkkinen, 2011, s. 84.)

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on kehitysvammaisen osallisuuden tukeminen ja lisääminen palvelusuunnitelmaa laadittaessa. Tarkoituksena on parantaa asiakkaan ja palveluohjaajan välistä vuorovaikutusta palvelusuunnitelmapalaverissa. Lisäksi työmme laajempaan tarkoituksena on kiinnittää kehitysvamma-alalla toimivien ihmisten ja kehitysvammaisten läheisten huomiota siihen, miten tärkeää on huomioida kehitysvammaisten vahvuudet, unelmat ja tavoitteet. Tuottamamme työväline sisältää osallisuutta tukevia tehtäviä selkeässä ja yksinkertaisessa muodossa. Työvälineen tarkoitus on selvittää kehitysvammaisen omia ajatuksia omista palveluistaan sekä antaa asiakkaalle itselleen mahdollisuuden vaikuttaa omaan elämäänsä.

Osallisuutta tukevien tehtävien kautta tavoitteena on tuottaa lisää tietoa palvelusuunnitelman tekijöille kehitysvammaisten omista mielipiteistä, toiveista ja unelmista. Kaarinan kaupungin palveluohjaajien mukaan tätä on aiemminkin kysytty, mutta aika ei aina riitä niiden käsittelyyn, koska käsiteltäviä asioita on paljon. Tehtävien tarkastelun kautta palveluohjaajan on helppo ottaa keskusteluun kehitysvammaiselle tärkeät asiat ja siirtää asioita pohjaksi palvelusuunnitelman tekemiseen. Osallisuutta tukevalla työvälineellä parannetaan asiakkaan sekä palveluohjaajan välistä vuorovaikutusta.

Työvälineen tavoitteena on rohkaista kehitysvammaista tuomaan omia ajatuksiinsa esille ja parantaa näin osallisuuden kokemusta sekä vahvistaa toimintakykyä. Useimmat kehitysvammaiset kuitenkin tarvitsevat läheisten tukea ja apua, jotta voivat tuoda toiveensa ja mielipiteensä esille. Lähiverkostolle kerrotaan, että työväline on tarkoitettu kehitysvammaisten omien ajatusten esille tuomiseen, mutta annetaan myös lähiverkostolle oma osuus, jossa he voivat tuoda esille omia näkemyksiään ja toiveitaan palveluista. Tavoitteena on antaa lähiverkostolle mahdollisuus esittää oma, mahdollisesti myös eriävä näkökulmansa palveluiden suunnitteluun. Lähiverkostoa kuitenkin kannustetaan tukemaan kehitysvammaisen omia unelmia ja tavoitteita sekä auttamaan tarvittaessa tehtävien tekemisessä.

Diakoniatyön näkökulmasta toivomme, että työmme voi toimia pohjana kehitysvammaisten osallistamisessa toiminnan suunnitteluun seurakunnan toiminnassa. Työvälinettä voidaan soveltaa ja käyttää pohjana erilaisissa toimintaympäristöissä. Työvälineen tehtäviä voidaan soveltaa esimerkiksi yksilöllisten suunnitelmien tekemisessä toimintakeskuksissa tai asumisyksiköissä.

Opinnäytetyöstä syntynyt työväline auttaa asiakasta miettimään omia vahvuuksia, tavoitteita ja unelmia elämässään ennen palvelusuunnitelmapalaveria. Tavoitteiden ja unelmien kertomisessa käytämme menetelmänä narratiivisuutta eli tarinallisuutta. Narratiivinen tapa auttaa ihmistä löytämään elämälleen merkityksen ja katsoo tulevaan. Lisäksi sen mukaan ihminen luo tarinoita elämästään ja jäsentyy osaksi isompaa kokonaisuutta. (Louhela, 2015, s. 62–65.) Tarinansa kertomisella ihminen luo myös hyväksyntää erilaisissa tilanteissa ja lisää mahdollisuutta saada äänensä kuuluville. Tarinoita rakentamalla ihminen rakentaa myös identiteettiään. Tarinallisuus liittyy toisiinsa elämän erilaisia puolia ymmärrettävässä muodossa. Se liittyy oppimista, elämää, kokemuksia ja kertomuksia kokonaisuuteen, josta rakentuu kuva itsestä. (Kinossalo, 2020, s.33.)

4 KEHITTÄMISTYÖ: TULEVAISUUTENI SUUNNITELMA

4.1 Kehittämistyön lähtökohdat ja yhteistyökumppani

Tarkastelemme työväliseen avulla kehitysvammaisuutta toiminnallisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta. Huomiota kiinnitetään asiakkaan arkisiin voimavaroihin, sosiaalisiin suhteisiin ja unelmiin. Voimavarojen ja sosiaalisen verkoston kautta pyritään löytämään sellaista tukea, jonka avulla kehitysvammainen voi elää mahdollisimman itsenäisesti oman näköistä elämää. Vuonna 2016 tehty kehitysvammainen muutos itsemääräämisoikeuden osalta on kiinnittänyt kehitysvammaisten kanssa toimivien huomiota paljolti ongelmiin rajoittamistoimenpiteissä ja niiden kirjaamisessa. Itsemääräämisoikeuteen ja osallisuuteen kuuluu kuitenkin paljon muitakin asioita, joihin täytyisi kiinnittää huomiota. Työssämme pyrimme tukemaan itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta positiivisella ja kannustavalla otteella.

Opinnäytetyömme yhteistyötahot ovat Kaarinan kaupungin vammaispalvelut sekä Monitoimikeskus Tikli. Kaarinan kaupungissa on asukkaita noin 35 000 (Kuntaliitto, 2021) ja se sijaitsee Varsinais-Suomessa. Idea opinnäytetyöstä oli alun perin Kaarinan kaupungin ja aloimme kehittää sitä yhdessä. Aloitimme yhteistyön käymällä vammaispalvelujen palveluohjaajien kanssa vapaamuotoista keskustelua, jonka aikana saimme hyviä ajatuksia, miten lähdemme työssämme etenemään.

Kaarinan kaupungin vuosille 2018–2025 laatiman strategian yhtenä tavoitteena on kaupunkilaisten osallisuuden kehittäminen. Strategia toimii lähtökohtana kaupungin kehittämiseen, johtamiseen ja palveluiden toteuttamiseen. (Kaarinan kaupunki, i.a.) Myös vammaissosiaalityön tiimi haluaa vahvistaa osallisuutta vammaissosiaalityön prosesseissa. He laativat asiakkaiden käyttöön etukäteen valmistautumislomakkeita. Lomakkeiden ideana on se, että asiakkaalle lähetetään ennen kotikäyntiä lomakkeet kotiin, jotta hän pystyy valmistautumaan sosiaalityön prosessiin ja asiakkaan toiveet saadaan paremmin esille. (Liisa Kullamäki,

vammaispalvelupäällikkö, henkilökohtainen tiedonanto 23.3.2021.) Meidän työmmme liittyi tähän vammaispalveluiden kehittämistyöhön, jossa kohteenamme on kehitysvammaisen henkilön osallisuuden lisääminen sekä kokemus kuulluksi tulemisesta palvelusuunnitelmaa tehtäessä.

Kaarinassa kaksi palveluohjaajaa tekee kehitysvammaisten palvelusuunnitelmia. Palveluohjaajat ovat kokeneita ja heillä on osaamista kehitysvammaisten puheen tukemisesta. Toisella on myös viittomakielen tulkin koulutus. Palvelusuunnitelman laatimiseen on varattu aikaa noin kaksi tuntia, mutta tämä ei kuitenkaan aina riitä selvittämään kehitysvammaisen omia tarpeita. (Pia Perkkiö, palveluohjaaja, henkilökohtainen tiedonanto 12.2.2021.) Tästä syystä kehitysvammaisten olisi hyvä saada miettiä käsiteltäviä asioita jo etukäteen. Työvälineen tarkoitus on parantaa kehitysvammaisen ja palveluohjaajan välistä vuorovaikutusta. Sen avulla palveluohjaaja saa tietoa asiakkaan vahvuuksista, sosiaalisista suhteista ja toiveista. Työväline lähetetään ennen palvelusuunnitelman tekemistä asiakkaille.

4.2 Kehittämistyön suunnittelu

Opinnäytetyöstä syntyneen työvälineen sisältöä suunnittelimme tiiviissä yhteistyössä Kaarinan kaupungin vammaispalveluiden palveluohjaajien kanssa. Näin saimme työvälineestä mahdollisimman hyvin heidän asiakkaitaan palvelevan kokonaisuuden. Työvälineen pohjana käytimme Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen palvelusuunnitelmapohjaa, joka on käytössä myös Kaarinan kaupungin vammaispalveluissa. Palvelusuunnitelmassa selvitetään asiakkaan asioita monelta eri kannalta. Työvälineeseen valitsimme asioita, jotka kuvaavat asiakkaan asumistilannetta, toiveita työstä, arjen vahvuuksia, sosiaalista tilannetta ja unelmia.

Suunnitteluvaiheessa käytimme SWOT-analyysiä, jolla arvioimme vahvuuksia, uhkia, mahdollisuuksia sekä heikkouksia opinnäytetyömmme osalta. Tämä analyysi selventää myös opinnäytetyön luotettavuutta.

Taulukko 1. SWOT-analyysi työvälineen suunnitteluvaiheesta

Vahvuudet	Uhat
<p>Vahva taustayhteisö.</p> <p>Käytettävät menetelmät yksinkertaisia ja helposti ymmärrettäviä.</p> <p>Työvälineessä pääpaino on kehitysvammaisen tulevaisuuden suunnitelmassa, jolloin päästään myös keskustelemaan keinoista ja tuen tarpeesta, joilla päästään tavoitteeseen.</p>	<p>Epäselvä lopputulos/työvälineen ymmärrettävyys.</p> <p>Kehitysvammaisen vastaa tehtäviin, niin kuin hän ajattelee, että niihin kuuluu vastata.</p> <p>Tehtävät tekevät joku toinen kehitysvammaisen puolesta (omaisten/ohjaajien mielipide, ei oma).</p> <p>Kehitysvammaisen lähipiirillä ei ole aikaa tai kiinnostusta auttaa tehtävien tekemisessä.</p>
Mahdollisuudet	Heikkoudet
<p>Kehittää kehitysvammaisen osallisuutta.</p> <p>Tuottaa tietoa sekä asiakkaille, että heidän lähiverkostolleen palvelusuunnitelman tarkoituksesta ja merkityksestä.</p> <p>Antaa kehitysvammaiselle enemmän aikaa pohtia, sitä millaisia palveluntarpeita ja tulevaisuuden unelmia hänellä on.</p> <p>Tuottaa lisätietoa palveluohjaajien käyttöön.</p> <p>Työvälinettä voidaan tarvittaessa muokata.</p>	<p>Kehitysvammaiset voivat olla hyvin eri tasoisia ja yksi työväline ei vastaa kaikkien tarpeita.</p> <p>Työvälineeseen voidaan sisällyttää vain murto-osa palvelusuunnitelman sisällöstä, ettei siitä tule liian pitkä.</p> <p>Työväline ei ole suunniteltu vaikeimmille vammaisille ja avustaja joutuu soveltamaan sen käyttöä.</p>

Työvälineen käyttöä rajattiin yhdessä Kaarinan kaupungin työntekijöiden kanssa siten, että työväline soveltuu parhaiten lievästi tai keskivaikeasti kehitysvammaisten kanssa käytettäväksi. Sitä voidaan soveltaa myös vaikeasti kehitysvammaiselle henkilölle. Työväline on suunniteltu aikuisille, eikä niinkään nuorille tai lapsille. Sen avulla kysytään asioita, jotka soveltuvat parhaiten aikuisille, esimerkiksi päivä- ja työtoimintaan. Työväline sisältää osallisuutta tukevia tehtäviä helpottaen asiakkaan kuulluksi tulemistä sekä unelmia ja tulevaisuuden suunnitelmia.

4.3 Kehittämistyön toteutus

Prosessi alkoi Kaarinan kaupungin palveluohjaajien kanssa keskustellen toteutetusta haastattelusta ja palvelusuunnitelman laatimisen prosessin avaamisesta. Keskustelussa kysyimme palveluohjaajien tämänhetkisiä ajatuksia kehitysvammaisen osallisuuden haasteista palvelusuunnitelman laatimisessa. Sovimme, että suunnittelemme yhteistyössä työvälineeseen valittavat asiat ja sen, mitä osallisuutta tukevissa tehtävissä korostetaan.

Esittelimme opinnäytetyön keväällä 2021 ideaa ja suunnitelmaa Kaarinan kaupungin vammaissosiaalityön tiimille kehittämispäivässä. Aiheena kehittämispäivässä oli osallisuuden vahvistaminen vammaissosiaalityön prosesseissa. Paikalla oli sosiaalityöntekijöitä, palveluohjaajia ja vammaispalveluiden esimiehiä. Aiheemme sopi hyvin kehittämispäivään, koska työvälineemme lisää asiakasosallisuutta ja sen kautta asiakkaat pystyvät valmistautumaan palvelusuunnitelman tekemiseen, joka on yksi osa vammaissosiaalityön prosessia. Vammaispalveluiden henkilöstö antoi parannusehdotuksia työhön. Esille nousi erityisesti huoli siitä, että työvälineen täyttää joku muu kehitysvammaisen puolesta. Näin ollen kehitysvammaisen oma mielipide ei tule riittävästi esille. Tämän vuoksi työvälineeseen lisättiin kohta, johon kirjoitetaan oppaan täyttämässä auttavan henkilön nimi. Lisäksi pohdittiin sitä, kenen kanssa työvälinettä voisi täyttää ja miten asiakas voisi ilmaista sen, kenen apua hän haluaa oppaan täyttämiseen. Koska kehitysvammaisissa on myös paljon hyvin vaikeasti vammaisia, esille nousi myös ajatus siitä, etteivät kaikki osaa välttämättä ilmaista unelmiaan tai tavoitteitaan. Unelmien ja tavoitteiden sijasta ehdotettiin kuvausta kehitysvammaiselle tärkeistä asioista. Palvelusuunnitelmaa voitaisiin myös tarkastella itselle tärkeiden asioiden kautta.

Työvälineeseen valikoimme asioita, joihin palveluohjaajat toivoivat kuulevansa asiakkaan oman mielipiteen. Pidettiin tärkeänä varmistaa, että saamme asiakkaan äänen kuuluville. Asiakkaan haaveiden ja unelmien kuuleminen on kaikille asiakasta hoitaville merkityksellistä kuulla. Sitä kautta asiakas itse kokee olevansa osallinen häntä koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi teimme läheisille osuuden, johon he voivat halutessaan kirjata omia ajatuksia ja mielipiteitä

palveluista. Työväline ja sen painotukset muotoutuivat vähitellen yhteistyössä Kaarinan kaupungin palveluohjaajien kanssa. Prosessin aikana olleilla tapaamisilla saimme käytännön näkemyksiä siitä, minkä tyyppiset kuvat ja kysymykset ovat hyviä ja mitä tietoa asiakkailta halutaan erityisesti kysyä. Työvälineessä painottuvat sosiaaliset asiat ja suhteet asiakkaan elämässä. Ulkopuolelle rajasimme asiakkaan fyysiseen terveyteen ja liikuntakykyyn liittyvät asiat.

Usein kehitysvammaisilla on myös lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksia. Vamman laatu ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat siihen, mikä kommunikointimenetelmä valikoituu ja jää henkilölle käyttöön. Puhevammaisen lähipiiri ja hänen kanssaan työskentelevät ovat avainasemassa kommunikointimenetelmän käytössä. Puhevammaisen henkilön kanssa keskustelevan tulisi aina varmistaa, että henkilöllä on mahdollisuus vastata omalla kommunikointimenetelmällään. (Joutsia & Sillanpää, 2020, s. 99–100, s. 111.) Halusimme varmistaa kehitysvammaisen kuulluksi tulemisen, muistuttamalla saatekirjeessä kommunikaatiovälineiden mukaan ottamisesta palveluohjauksen palaveriin.

4.4 Työvälineen lopputulos ja palaute

Osallisuutta tukevasta työvälineestä (Liite 2) teimme selkeän ja helposti ymmärrettävän kokonaisuuden. Tärkeimpänä osana on tehtäväosuus, jossa kysellään asiakkaan päivittäisiin toimintoihin liittyviä vahvuuksia, omia tavoitteita ja unelmia. Pääpaino sisällössä onkin juuri asiakkaan omilla tavoitteilla sekä unelmilla. Kysymyksistä teimme selkeitä ja yksinkertaisia.

Yksi yleisimmistä puhevammaisuutta aiheuttavista vammoista ja sairauksista on kehitysvammaisuus. Kehitysvammaisilla on usein jonkin asteisia kommunikaatio- ja puhevaikeuksia. Monet kehitysvammaiset hyötyvät puhetta tukevista kommunikaatiomenetelmistä. Kuvilla voidaan ilmaista asia silloin, kun sanallinen ilmaistapa ei ole mahdollinen ja kuvalla voidaan myös havainnollistaa asiaa. Ihmisen perusoikeuksiin kuuluu oikeus kommunikointiin ja yhteyteen toisten ihmisten kanssa. Avoin kohtaaminen auttaa yhteisen ymmärryksen löytämiseen.

Valitsimme työvälineeseen helposti ymmärrettäviä ja tunnistettavia kuvia. Kehitysvammaliiton tuottamalta Papunet-sivustolta löysimme hyviä ja tarkoitukseen soveltuvia kuvia. Näiden kuvien etu on se, että niiden tyyli ja osa kuvista voivat olla kehitysvammaiselle asiakkaalle tuttuja entuudestaan ja siten hänen on helpompi tunnistaa niitä. Papunet tuottaa tukea ja materiaalia kehitysvammaisille, heidän läheisilleen sekä ammattilaisille. Sen toiminnan tavoitteena on, että kommunikoinnissa tukea tarvitsevat voivat tulla kuulluiksi ja ilmaista itseään. Papunetin kuvatyökalu on vapaasti käytettävissä ja hyödynnettävissä omiin tarpeisiin. (Papunet, 2020.)

Tapasimme Kaarinan kaupungin työntekijöitä neljä kertaa koko opinnäytetyöprosessin aikana ja viimeisessä palaverissa syksyllä 2021 pystyimme yhdessä toteamaan, että opas on nyt käyttövalmis. Palaute työntekijöiltä oli hyvää. Palveluohjaajat kokivat työvälineen käyttökelpoiseksi ja olivat halukkaita ottamaan sen käyttöön. Saimme palautetta myös työvälineen selkeydestä ja helppokäyttöisyydestä. Annoimme luvan oppaan vapaaseen käyttöön sekä muokkaamiseen. Kaarinan kaupungin vammaistyön työntekijät toivottivat meidät tervetulleeksi esittelemään työvälinettä Toimintakeskus Tiklissä asiakkaille ja työntekijöille. Lisäksi Kaarinan vammais- ja vanhuspalveluiden neuvostossa oltiin kiinnostuneita kullemaan työvälineen käyttöönotosta.

5 POHDINTA

5.1 Opinnäytetyön eettisiä näkökulmia

Eettisyys on jatkuvaa oikean ja väärän tilannekohtaista arviointia. Tämä tapahtuu vuorovaikutuksessa ja oppimisena toiselta. Oikea ja väärä eivät kuitenkaan aina ole yksiselitteisiä asioita ja siten etiikka on moniulotteista. (Malkavaara & Vesterinen, 2019.) Opinnäytetyössämme korostuukin eettisenä näkökulmana asiakkaan itsemääräämisoikeus, osallisuus sekä kokemus kuulluksi tulemisesta. Arvioimme etukäteen työväliseen haasteet sekä mahdollisuudet, jotta pystymme ennakoimaan niihin liittyvät asiat. Missään vaiheessa opinnäytetyötä emme käsitelleet asiakkaiden henkilötietoja. Työväliseen kehittämistyö tehtiin pelkästään alan ammattilaisten kanssa.

Jälkikäteen ajatellen olisi ollut mielenkiintoista päästä testaamaan työvälinettä asiakkaiden kanssa ja kuulemaan heidän mielipiteensä työvälisestä. Kehitysvammaisen asiakkaan kohdalla olisi kuitenkin voinut olla haastavaa saada realistista kuvaa työväliseen käytännön merkityksestä hänelle itselleen. Kehitysvammaisten mukaan ottaminen testaajina tai kehittäjinä olisi vaatinut lupaprosessia kehitysvammaisten omaisilta ja edunvalvojilta. Lisäksi moni kehitysvammaisen tarvitsee erilaisia vaihtoehtoisia kommunikoinnin apuvälineitä, tukihenkilön tai tulkin omien ajatustensa esille tuomiseksi. Työväliseen kautta pyrimmekin kannustamaan kehitysvammaisten tukena toimivia läheisiä käyttämään vaihtoehtoisia kommunikoinnin ja Papunetin oman elämän suunnitelman apuvälineitä.

Kehittämällämme työvälineellä haluammekin korostaa kehitysvammaisen asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja oikeutta tulla kuulluksi häneen liittyvissä asioissa. Tämä työväline tukee kehitysvammaisen kykyä kertoa omat toiveensa ja unelmansa ja siten auttaa ammattilaista tukemaan asiakasta niitä kohti. Vammaisuuteen liittyvä itsemääräämisoikeus on merkittävä asia. Vammaisen henkilö on omien ajatustensa ja kokemustensa kautta muokkautunut persoona. Vammaista henkilöä tuleekin kuulla ja ymmärtää, jotta saa selville, miten hän määrittää itsensä ihmisenä.

5.2 Työvälineen merkitys kehitysvammaisen osallisuuden tukemisessa

Työvälineen tarkoituksena on parantaa kommunikaatiota palveluohjaajan ja kehitysvammaisen asiakkaan välillä. Se auttaa kehitysvammaista valmentautumaan palvelusuunnitelmaan. Työvälineen täyttämiseen osallistuvalla henkilöllä on kuitenkin vaikutusta siihen, miten hyvin se palvelee kehitysvammaisen osallisuutta. Mikäli avustaja on kiireinen tai ei ole kiinnostunut asiasta se vaikuttaa siihen, miten hyvin asiakkaan ääni tulee esille ja millainen merkitys oppaalle tulee palvelusuunnittelussa. Kun kehitysvammaisen omista mielipiteistä ja ajatuksista ollaan kiinnostuneita, niin se auttaa luomaan osallisuuden tunnetta oman elämän suunnittelussa. Samalla työväline helpottaa palveluohjaajan ja asiakkaan välistä keskustelua.

Työväline ei ole kuvitettu palvelusuunnitelma, eikä siinä ole kaikkia palvelusuunnitelmaan liittyviä osioita. Työvälineessä on kysymyksiä asiakkaan arjen vahvuuksista sekä unelmista. Näiden kautta on helpompi miettiä yhdessä, miten voitaisiin toimia ja mitä palveluita tarvitaan, jotta asiakkaan toiveet voisivat mahdollisesti toteutua. Kysymys siitä, saako kehitysvammaisen itse päättää omista asioistaan tuli palveluohjaajilta. Kysymystä ei ole palvelusuunnitelmassa, mutta se on oleellinen itsemääräämisoikeuden kannalta. Kysymykset asumisesta sekä työ- ja päivätoiminnasta ovat yhteisiä palveluita kaikille. Palveluohjaukseen kehitysvammaisen voi osallistua, vaikka yksin, mutta usein mukana on ohjaajia asumisyksiköistä ja päivätoiminnasta. Työ- ja päivätoiminnan asioita on hyvä miettiä jo etukäteen, sillä niihin on helppo vaikuttaa palvelusuunnittelun yhteydessä. Tärkeää on selvittää myös asiakkaan sosiaalisia suhteita ja sitä, mistä asiakas saa apua ja tukea oman elämän suunnitteluun ja toteuttamiseen.

5.3 Kehitysvammaisten osallisuuden vahvistaminen diakoniatyössä

Käsitys vammaisuudesta on vaihdellut kristinuskossa ja yhteiskunnassa. Vammaisuutta on aikanaan pidetty esimerkiksi synnin seurauksena tai pahojen henkien aiheuttamana. Yhteiskunnassamme pitkään vallinnut lääketieteellinen käsitys kehitysvammaisuudesta on kuitenkin eniten muokannut käsitystä

kehitysvammaisuudesta myös kirkossa. Virkanimikkeet kehitysvammaistyön pappi ja vammaistyön diakoni kertovat siitä, miten toiminnassa näkyy edelleen kohderyhmäajattelu. Toimintaa järjestetään edelleen eriytetysti eri kohderyhmille kuten kehitysvammaisille. Kirkolla ja diakoniatyöllä on kuitenkin mahdollisuus toimia kehitysvammaisten ihmisten integraation edistäjänä ja osallisuuden tukijana. Hyvänä esimerkkinä ovat selkokieliset messut, joihin osallistuvat niin kehitysvammaiset, kuin muut seurakuntalaiset.

Asiakkaan arjen vahvuuksien ja tulevaisuuden toiveiden selvittäminen on tärkeää myös diakoniatyössä. Näiden kautta voi löytää kehitysvammaiselle erilaisia tehtäviä seurakunnassa. Kehitysvammaiset voivat toimia esimerkiksi kirkon ovella toivottamassa ihmisiä tervetulleiksi, esiintyä laulajina tai lukea tekstejä seurakunnan tapahtumissa. Tukemalla kehitysvammaisia seurakunnan toiminnassa ja sen suunnittelussa edistetään osallisuuden lisäksi myös tasa-arvoa ja esteettömyyttä. Ympäristön asenteen muutos kehitysvammaisuutta kohtaan on tärkeää, jotta kehitysvammaiset voivat osallistua tasa-arvoisesti seurakunnan toimintaan. Kirkon saavutettavuusohjelmassa puhutaan asenteellisesta saavutettavuudesta. Tämä merkitsee sitä, että seurakuntalaisilla ja työntekijöillä on tahtoa toimia yhdessä osallisuuden lisäämiseksi ja halua löytää ratkaisuja arjen haasteisiin. (Saavu, kirkon saavutettavuusohjelma, i.a., s.13) Toivomme että työvälinemme innostaa myös diakoniatyöntekijöitä kartoittamaan alueensa kehitysvammaisten vahvuuksia ja toiveita seurakuntatyöhön osallistumisessa.

5.4 Tavoitteiden toteutuminen

Asettamamme tavoitteet työväliseen valmistumisesta sekä sen käyttömahdollisuuksista toteutui mielestämme hyvin. Saimme kehitettyä yhteistyökumppanimme asiakkaita ja palvelusuunnitteluprosessia tukevan työväliseen. Toivomme, että tämä työväline helpottaa palveluohjaajien työtä jatkossakin ja jokainen kehitysvammainen kokee tulleen kuulluksi häntä koskevassa päätöksenteossa. Palveluohjaajat pääsivät vaikuttamaan työväliseen lopputulokseen ja näin siitä tuli mielestämme asiakasryhmää hyvin palveleva kokonaisuus. Työväline on Word-tiedosto, jolloin sitä on helppo muokata myös myöhemmässä

vaiheessa, mikäli sille ilmenee aihetta ja tarvetta. Työväline on luovutettu Kaarinan kaupungin vammaispalveluiden vapaaseen käyttöön, joten tekijänoikeudet eivät tule muokkauksen esteeksi.

Työväline on tehty palvelusuunnittelun tarpeisiin, mutta myös läheiset ja kehitysvammaisten kanssa toimivat yhteistyötahot saavat tärkeää tietoa kehitysvammaisen vahvuuksista, toiveista ja unelmista. Näiden tietojen avulla voidaan lähteä tukemaan kehitysvammaisten hyvää elämää. Vaikka käsitys kehitysvammaisista on muuttunut yhteiskunnassamme tasa-arvoisempaan suuntaan, on silti hyvä muistaa, että useimmat heistä tarvitsevat tukea elämässään. Jotta voimme tukea kehitysvammaisia, on tärkeää selvittää, mitä kehitysvammaisen osaa ja mitä hän itse odottaa elämältään.

5.5 Omat kokemukset ja ajatukset opinnäytetyön prosessista

Aiemman koulutuksen perusteella meillä molemmilla on työkokemusta sosiaali- ja terveysalalta. Toisella kokemus on yli 10 vuoden ajalta vammaistyöstä ja toisella noin 15 vuoden ajalta vanhustyöstä. Molemmissa sekä vanhus- että vammaistyössä pohditaan päivittäin asiakasosallisuuden sekä itsemääräämisoikeuden liittyviä asioita. Osallisuuden tukeminen tulisikin nostaa sanoista teoiksi ja ottaa aktiivisen kehittämistyön alle monissa vammaistyön palveluyksiköissä. Ammatillinen osaamisemme on kehittynyt opinnäytetyöprosessin aikana, kun olemme päässeet läheltä näkemään palveluohjaajan toimenkuvaa Kaarinan kaupungin vammaispalveluissa.

Toinen meistä on hyödyntänyt osioita kehittämästämme työvälineestä toisessa kehitysvammaisten toimintakeskuksessa. Näitä osioita on hyödynnetty pohjana yksilöllisen suunnitelman tekoon. Kokemukset työvälineen käytöstä on ollut positiivisia ja työvälinettä on voinut hyvin soveltaa erilaisiin käyttötarkoituksiin. Asiakkaat ovat pystyneet tekemään työvälineen tehtäviä ryhmässä ja osan kanssa tehtäviä on tehty ohjaajan avustuksella. Kehitysvammaiset ovat usein hyvin avoimia ja kokevat mielekkäänä kertoa itsestään ja omista sosiaalisista suhteistaan.

Tämä työväline toimiikin hyvänä keskustelun avaajana ohjaajan ja asiakkaan välillä.

Kehitysvammaista henkilöä tulee kohdella samalla tavalla kuin ei kehitysvammaista henkilöä. Kehitysvamma tulisikin sosiaalityössä määritellä enemmän sosiaalisesta näkökulmasta kuin lääketieteellisestä näkökulmasta. Kehitysvammaisen henkilö tulisi nähdä fyysis-psykkis-sosiaalisena kokonaisuutena. Samalla sosiaalityön ammattilaisten tulisi tehdä aktiivisesti työtä esteiden ja asenteiden muuttamiseksi yhteiskunnassa, jotta kehitysvammaiset kokisivat olevansa tasarvoisia muuhun väestöön nähden.

Jatkossa toivomme, että työväline tulee käyttöön monipuolisesti ja että se otetaan luontevaksi osaksi asiakkaan valmistautumista palvelusuunnitelmapalaveriin. Olemme saaneet kutsun tulla kertomaan opinnäytetyöstä syntyneestä työvälineestä sekä Monitoimikeskus Tikliin että Kaarinan vanhus- ja vammaispalveluiden neuvostoon.

LÄHTEET

- Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma. (i.a.). Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 17.2.2021 <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakas-prosessi/asiakassuunnitelma-ja-palvelusuunnitelma>
- Autio A., & Niemelä M. (2017.) *Vammaisuus ja sosiaalityö*. Teoksessa Kana-noja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P. & Aho, K. (2017). *Sosiaalityön käsikirja* (4., uudistettu laitos.). Tietosanoma.
- Autio A., & Nurmi-Koikkalainen P. (2015). *Vammaispalvelun asiakassuunnitelmat asiakasosallisuuden rakentajina*. Saatavilla 15.2.2021. <file:///C:/Users/K%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/51255-Artikkelin%20teksti-45011-1-10-20150613.pdf>
- Cudre-Mauroux, A., Pierart, G., & Vaucher, C. (2020). *Partnership with social care professionals as a context for promoting self-determination among people with intellectual disabilities*. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2020.103602>
- Eriksson, S. (2008). *Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen*. Kehitysvammaliiton tutkimuksia. SOLVER palvelut Oy
- Häkkinen, T. (2011). *Kehitysvammaisen seurakuntalaisen osallisuus kirkon kehitysvammatyössä* [Pro-Gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto]. (Diakonia-ammattikorkeakoulun B raportteja 40). Saatavilla 17.2.2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-131-1>
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leeman, L., Lääperi, R., Scneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on. Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Saatavilla 17.2.2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>
- Joutsia, K., & Sillanpää, H. (2020). Asiakkaana puhevammaisen henkilö. Teoksessa Karjalainen, A-L., & Wallenius-Penttilä, K., (toim.), *Eri tavoin kommunikoivien kohtaaminen sosiaali- ja terveysalan työssä*. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

- Kaarinan kaupunki. (i.a.). *Strategiat ja ohjelmat*. Saatavilla 17.10.2021. <https://kaarina.fi/fi/strategia>
- Kaski, M., Manninen, A., & Pihko, H. (2012). *Kehitysvammaisuus*. Sanoma Pro Oy.
- Kehitysvammaliitto. (i.a.). *Kehitysvammaisuus*. Saatavilla 17.2.2021. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>
- Kinossalo, M. (2020). *Tarinan voima opetuksessa*. Otava.
- Kivistö, M. (2014). Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. *Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä* [Väitöskirja, Lapin yliopisto]. Saatavilla 17.2.2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-751-3>
- Kuntaliitto. (2021). *Kaupunkien ja kuntien lukumäärät ja väestötiedot*. Saatavilla 17.10.2021. <https://www.kuntaliitto.fi/tietotuotteet-ja-palvelut/kaupunkien-ja-kuntien-lukumäärät-ja-vaestötiedot>
- L380/1987. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Saatavilla 15.2.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>
- L381/2016. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta. Saatavilla 3.11.2021. [Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun... 381/2016 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX®](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160381)
- Louhela, J. (2015). Narratiivinen ryhmä elämänmuutoksen tukena. Teoksessa P. Näkki & T. Sayed, *Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla* (s. 62–80). Edita.
- Malkavaara, M., & Vesterinen, O. (2019). *Arvot ja etiikka hyvinvointialojen koulutuksessa*. Dialogi. Saatavilla 23.3.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202001101745>
- Papunet. (2020). *Mikä Papunet on?* Saatavilla 23.3.2021. <https://papunet.net/yksikko/tehtavat/>
- Rajoitustoimenpiteet. (i.a.). *Teoksessa Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 21.10.2021. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamisoikeuden-tukeminen/rajoitustoimenpiteet>

- Saavu, kirkon saavutettavuusohjelma (i.a.). Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Saatavilla 10.11.2021. <https://evl.fi/documents/1327140/39227522/Kirkon+saavutettavuusohjelma/6179e385-77b4-3382-3cd1-710651ae36c1>
- Seppälä, H. (2017). *Erilaiset eväät. Kirja kehitysvammaisuudesta*. Opike. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (i.a.). Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. *Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet*. Saatavilla 17.2.2021. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heimu-koimassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>
- Thitz, P. (2013). *Seurakunta osallisuuden yhteisönä* [Väitöskirja Itä-Suomen yliopisto]. (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkiasuja. A tutkimuksia 40.) Saatavilla 17.2.2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-214-1>
- Vammaisten ihmisten osallisuus. (i.a.). Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 22.9.2021 <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisten-ihmisten-osallisuus>
- Vernerin. (i.a.-b). *Itsemääräämisoikeus ja lainsäädäntö*. Saatavilla 23.3.2021. <https://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus-ja-lainsaadanto>
- Vernerin. (i.a.-a). *Sosiaalinen näkökulma*. Saatavilla 22.9.2021 <https://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma>

LIITE 1 SAATEKIRJE AVUSTAJALLE

Tulevaisuuteni suunnitelma

Tämä työväline on suunniteltu Kaarinan kaupungin vammaispalveluiden asiakkaille. Se soveltuu hyvin lievästi sekä keskivaikeasti kehitysvammaisille aikuisille asiakkaille. Työvälinettä voi myös käyttää soveltuvin osin vaikeasti kehitysvammaisten kanssa.

Työvälineen on tarkoitus auttaa palveluohjaajaa kuulemaan kehitysvammaisen asiakkaan omia unelmia ja toiveita hänen palvelusuunnitelmaansa liittyen. Työvälineessä kysytään päivittäiseen arkeen liittyvien toimintojen hallintaa, sosiaalisia suhteita ja läheisverkostoa sekä päätöksentekoon vaikuttamista. Lisäksi lopussa on asiakkaalla mahdollisuus tehdä unelmakartta hänelle tärkeistä asioista ja toiveista elämässä.

Työväline tukee asiakkaan osallisuutta ja tuo hänen äänensä paremmin kuuluville. Lisäksi läheisille on annettu mahdollisuus kirjoittaa tärkeitä huomioita palveluntarpeista.

Ohjeet työvälineen täyttämistä varten avustajalle/läheiselle:

- Tämän työvälineen voi täyttää kehitysvammaisen itse tai yhdessä avustajan kanssa ennen palvelusuunnitelman tekoa.
- Tämä työväline tukee ja auttaa palveluohjaajaa lopullisen palvelusuunnitelman teossa. Tämä ei ole virallinen asiakirja.
- Työvälineen täyttämiseen voi käyttää tapaa, joka itsestä tuntuu helpoilmalta esimerkiksi värittää, rastittaa, ympyröidä tai tehdä pienen merkinnän sopivan vastauksen kohdalle.
- Palvelusuunnitelmapalaveriin tulee ottaa mukaan asiakkaan tarvitsemat kommunikaatiovälineet.
- Avustajan tulee varmistaa, että asiakkaan oma mielipide tulee näkyville.

Valmiita kuvia ”Haaveet ja unelmat”-kuvaan voitte etsiä internetistä:

<https://papunet.net/materiaalia/oman-elaman-suunnittelu>

Papunetistä löytyvät sovellukset Minun haaveeni ja Minun suunnitelmani. Voitte tehdä niiden avulla kuvakoosteen omista haaveista ja tärkeistä asioista. Valmiin kuvakoosteen voi myös tulostaa.

Oppaan täyttämässä avusti: _____

LIITE 2 TYÖVÄLINE PALVELUOHJAUKSEN TUEKSI

Tulevaisuuteni suunnitelma

Sinulle tehdään palvelusuunnitelma, jotta jokainen kanssasi toimiva tietää, mitä apua ja tukea tarvitset. Palvelusuunnitelmaan kirjataan muun muassa sinun päivä- tai työtoimintaasi ja asumispalvelua sekä henkilökohtaista apua.

Nimi: _____

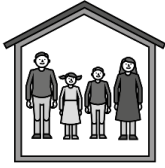
Sinä itse päätät, kuka osallistuu palvelusuunnitelman tekoon. Palvelusuunnitelma tehdään yhteistyössä palveluohjaajan kanssa ja tukenasi voivat olla sinulle läheiset ihmiset, ohjaajat ja avustaja.

Tämän työvälineen tarkoitus on tukea sinun ajatuksiasi ja vahvuuksiasi. Palveluohjaaja saa tästä työvälineestä näkemystä siitä, mikä on sinun oma toiveesi itseäsi koskevassa päätöksenteossa. Mikäli et löydä sopivaa kuvaa voit piirtää tai kirjoittaa sen.

Muistathan ottaa tarvitsemasi kommunikointivälineet mukaan palaveriin.

Merkitse sinulle sopivimmat vaihtoehdot

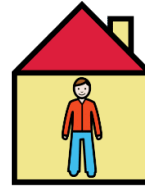
Asumispalvelut

Asun vanhempien kanssa

Asun ryhmäkodissa

Asun omassa asunnossa

Asumismuoto on minulle sopiva

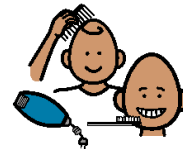
Arjen taidot ja vahvuudet:

Syön itse

Pukeudun itse

Osaan huolehtia puhtaudestani

Peseydyn itse

Selviydyn, kun saan ohjeet

Toimin yhdessä avustajan kanssa

Osaan maksaa kaupassa

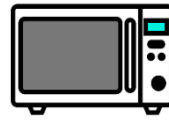
Osaan toimia bussissa

Osaan laittaa ruokaa

Osaan keittää kahvia

Osaan käyttää mikroaaltouunia

Osaan tiskata

Osaan valmistaa aamu- ja iltapalan sekä välipalan itselleni.

Osaan siivota

Osaan lukea

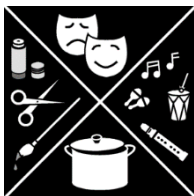
Osaan kirjoittaa

Osaan piirtää ja maalata

Haluaisin oppia: _____

Päivä-/ työtoiminta:

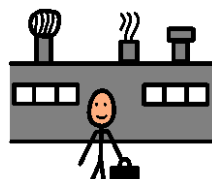

Haluan osallistua päivätoimintaan.

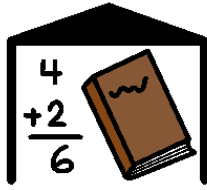
Tykkään päivätoiminnassa _____

Haluan osallistua työtoimintaan.

Minua kiinnostaa _____

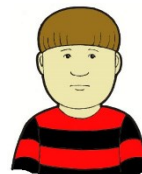
Haluan opiskella. Minua kiinnostaa _____

Haluaisin työskennellä toimintakeskuksen ulkopuolella. Missä?

Sosiaaliset suhteeni:

Minulla on kavereita

Viihdyn yksin

Toivoisin lisää ystäviä

Minä saan tukea:

Perheeltä

Ystäviltä

Ohjaajilta ja avustajilta

Seurakunnalta

Järjestöltä esim. Tukiyhdistys tai Tärsky

Päätöksenteko:

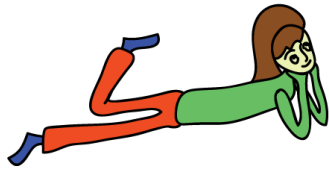
Saan tehdä minulle tärkeitä asioita

Saan itse päättää omista asioistani

Haaveet ja unelmat:

- Tyhjälle paperille voit tehdä kuvan, jossa keskellä olet sinä itse ja sen ympärillä asioita, mistä pidät ja mitä haluaisit saada ja mitä haluaisit tehdä.
- Kuvaan voit laittaa esimerkiksi sinulle tärkeitä asioita ja toiveitasi vapaa-ajasta, ihmissuhteista, asumisesta ja työstä.

Voit piirtää, kirjoittaa, leikata kuvia lehdistä tai käyttää valmiita kuvia.

Läheisten huomioita asiakkaan palveluntarpeesta: